

Çıldırılı Âşık Şenlik'in Şiirlerinde Tasavvufî Unsurlar*

Sufistic Elements In The Poems Of Çıldırılı Âşık Şenlik
Мистичните елементи в стиховете на Чълдърлъ Ашък
Шенлик

Cengiz GÖKŞEN**

ÖZET

Türkler Müslümanlık'ı kabuk etmeleriyle birlikte İslâm kültürü ve medeniyeti dairesine girdiler. İslâm dininin sosyal kurumlardan biri olarak ortaya çıkan tarikatlar Türklerin sosyal, fikri ve edebi hayatı üzerinde derin etkiler yapmışlardır. Şairler ve âşıklar, tarikatlara bağlı olarak oluşan tasavvufi anlayışa bağlı kelimeleri, şiirlerine anlam derinliği ve zenginliği katmak için sıkça kullanmışlardır. Bu anlayışa bağlı olarak Türk edebiyatı içerisinde Dinî Tasavvufi Türk Edebiyatı diye bir dal da oluşmuştur. 19. yüzyılın ikinci yarısında Kars-Ardahan çevresinde yaşamış bir âşık olan Çıldırılı Âşık Şenlik şiirlerinde pek çok dinî tasavvufi unsur kullanmıştır. Bu çalışmada Şenlik'in şiirlerinde geçen tasavvufi unsurlar tespit edilmiş, hiçbir eğitim almamış olmasına rağmen, özel eğitim gerektiren bir alanla ilgili bu kadar çok kelimeyi nasıl kullandığı üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Âşık Şenlik, Âşıklık Geleneği, Tasavvuf

ABSTRACT:

The Turks entered Islamic culture and civilization immediately as soon as they became Muslim. The Tariqat (a religious order), which emerged as one of the social aspects of Islam, had a great deal of impact upon social, intellectual and literary lives of the Turks soon after. Poets and minstrels, who followed the teachings of a tariqat, often used the words of Sufism to enrich their poems in terms of meaning. In connection with this perception, therefore, there occurred a new literary genre known as Religious Sufi Turkish literature within Turkish literature. During the second half of the nineteenth century, the minstrel (Âşık) Şenlik, who is originally from Çıldır near Ardahan-Kars Provinces, emplo-

* 8 Temmuz 2006 tarihinde Çıldır Belediyesi tarafından düzenlenen "II. Çıldırılı Âşık Şenlik Sempozyumu"nda sunulan bildiri metninin gözden geçirilerek kısaltılmış hâlidir.

** Yrd. Doç. Dr. Kafkas Üniv. Eğitim Fak. Öğretim Üyesi, goksenc33@yahoo.com

yed a lot of religious and Sufi words, images and symbols in his poems. In this study, Sufi elements in his poems were ascertained and looked over how he, though illiterate, handled these elements and words very skilfully, which obviously require a special education.

Key Words: Asik Senlik, Minstrel Tradition, Sufism

РЕЗЮМЕ

Мехмед Али Хилми Деде, е роден през 1842 година в Истанбул. Хилми Деде, е един от С приемането на исляма тюрките навлизат в лоното на ислямската култура и цивилизация. Мистичните ордени, които се появяват като една от социалните институции на ислямската религия, са оказват дълбоко влияние върху социалния, мисловния и литературния живот на тюрките. За да придадат смислова дълбочина и богатство на стиховете си, поетите и народните певци често използват в стиховете си понятия и думи, свързани с мистичната интерпретация, която се формира в тясна връзка с мистичните ордени. Така в тясна връзка с това разбиране в тюркската литература се формира клон, наречен "Религиозно-мистична тюркская литература". Чълдърлъ Ашък Шенлик, който е народен поет-певец, живял във втората половина на 19 век в района на Карс-Ардахан, използва в стиховете си много религиозно-мистични елементи. В тази работа са представени и анализирани мистичните елементи в стиховете на Шенлик. Тя се спира и върху това как той, без да е получил каквото и да е образование, използва толкова много думи и термини от област, изискваща специфично и индивидуално обучение и подготовка.

Ключови Думи: Ашък Шенлик, традиция на ашъкството /ашъкска традиция/, Мистицизъм

Türkler İslâmiyet'i kabul etmeleriyle birlikte yeni bir kültür ve medeniyet daire-sine girdiler. Bu yeni medeniyet ve kültüre ait değerler ve toplumsal kurumlar zaman içinde sosyal hayattaki yerini almaya başladı. Bunlar içerisinde en önem-lilerinden biri, bu tarihe kadar İslâm toplumu içinde hem fikrî hem de uygula-madaki gelişim sürecini tamamlamış ve günlük hayattaki yerini almış olan tarikatlardı. Tarikatların gayesi ise dinin toplumda daha iyi yaşanması ve yayıl-ması için ortaya çıkmış, bir düşünce ve yaşam biçimi olan tasavvufu toplumun her kesimine yaymaktı.

İz'e göre tasavvuf, dünyanın süsünden yüz çevirmek, insanların meyl edegeldiği geçici lezzetlerden korunmak, halk ile beraber, Hakk'a yönelmektir. Tasavvufun gayesi ise Hakk'ın rızasını kazanmak için nefisleri temizlemek ve güzel ahlak sahibi olmaya çalışmak, kısaca Allah ve Rasûlünün ahlakıyla ahlaklanmaktan ibarettir (İz, 1985: 35).

Güzel'e göre ise tasavvuf, İslâm dinine has olan mistisizmin adıdır. Bu bir nev'i dinin özü ve ruhudur. Tasavvuf, kaynağını Kur'an-ı Kerim, Hz. Muhammed ve

Hadis-i Şeriflerden alır. Bu sebeple onu İslâmiyet'ten ayrı düşünmek mümkün değildir. Şeriat ve zahiri ilimleri İslâm'ın bedeni kabul edersek, bâtını ilim demek olan tasavvufa da ruhu diyebiliriz. Bu iki unsur öylesine birbiriyle bütünleşmiştir ki biri olmadan diğeri düşünmek mümkün değildir. Bu itibarla tasavvuf; dünyevî zevkleri bir tarafa bırakıp, kalbi Allah'a bağlayarak, İslâm'ın emir ve yasaklarına büyük bir titizlikle uyarak Allah'ın rızasını kazanmak; ruhu, bunalımlardan ve dünyevi meşgalelerden alıkoyarak gönüle yalnızca Allah sevgisini yerleştirmektedir (Güzel, 1999: 97).

Tasavvufî hayat ve düşünce tarzı, Türkler arasında hızlı bir yayılma gösterirken, dinin özüne ters olmayan birçok eski kültürel unsuru da bünyesine katmıştır. İslâmiyet öncesine ait bir kısım esatiri hatıralar İslâmiyet'ten sonra dinî propaganda yapan derviş şairler vasıtasıyla İslâmi bir şekil almış menkıbeler olarak anlatılıyordu (Köprülü, 1981: 26). Öyle ki gittikleri yerlerde ilahiler, şiirler okuyan, Allah rızası için birçok iyiliklerde bulunan, onlara cennet ve saadet yollarını gösteren dervişleri, Türkler, eskiden dinî bir kutsiyet verdikleri ozanlara benzererek hararetle kabul ediyorlar, dediklerine inanıyorlardı. Bu suretle eski ozanların yerini ata ve bab unvanlı birtakım dervişler almıştı. Hazret-i Peygamberin sahabelerinden olarak gösterilen Arslan Bab ile menkabeye göre İslâm dinini anlatmak maksadıyla Türkistan'dan Ceziretü'l-Arab'a gelmiş ve Hz. Ebu Bekir'le görüşerek İslâmiyeti kabul etmiş olan ozanlar piri Korkut Ata, Çoban Ata işte bunlardan kalmış birer hatırayı yaşatıyordu (Köprülü, 1981: 19). Daha sonraki yıllarda "ata" ile birlikte "dede" (özellikle Alevi-Bektaşî geleneğinde), "bab" yerine de daha çok "baba" kelimesinin kullanıldığını görmekteyiz. Âşık Şenlik'e Şenlik Baba denmesinin de bu geleneğin devamı olduğunu söyleyebiliriz.

Bir nevi İslâmi yaşam biçimi olarak sunulan ve dinle birlikte toplumun her kesiminde yayılan tasavvuf, İslâmiyetten sonra gelişmiş, Divan ve Halk edebiyatı şeklinde iki ana başlık altında sınıflandırılan (Günay, 1986: 1) Türk edebiyatını da derinden etkilemiştir. Divan edebiyatı şairlerinin hemen hepsinin eserlerinde bu anlayışın etkilerini gördüğümüz gibi, İslâmiyet öncesi Türk şiiri geleneğini sürdüren ve daha çok âşık dediğimiz halk şairlerinin eserlerinde de bu duruma şahit oluruz. Bu süreç hemen İslâmiyet'in Türkler tarafından kabulünden günümüze kadar devam etmektedir (Torun, 2000: 256). Anadolu ve âşıklık geleneğinin en canlı bir şekilde yaşandığı Azerbaycan coğrafyasında yetişmiş; 1850-1913 yılları arasında Kars ve Ardahan çevresinde yaşamış ve Doğu Anadolu Bölgesi'nin en büyük şairi olan Âşık Şenlik (Sakaoğlu, 1989: 192)'in şiirlerinde tasavvufî unsurların büyük bir yekûn tuttuğunu görmekteyiz. Bu çalışmada Şenlik'in şiirlerinde geçen tasavvufî unsurlar tespit edilmeye çalışılmıştır.

Şenlik'te karşılaştığımız ilk tasavvufî unsur, onun âşıklığa başlamasını, bir başka ifade ile âşık olmasını sağlayan, rüyasında bade içme hadisesidir. Bu motif, bugünkü âşıkların İslâmiyet öncesi inanç sistemindeki temsilcileri olan ozan, bahşı, kam, şaman gibi değişik isimler verilen kişilerin de bu unvan veya isimleri alabilmeleri için bir nevi icazet hüviyetini taşıyordu.

Yüksel'in de belirttiği gibi âşık edebiyatında görülen rüya motifi ile şaman, bahşı, akın ve manasçıların gördükleri rüyalar ve onunla ilgili davranışlar arasında ortak yönler bulunmaktadır. Rüya yolu ile üstün güçler elde etme, sanatçılık vergisine kavuşma, aşk dolusu içme gibi hususlarda temelde bir devamlılık görülmektedir (Yüksel, 1996: 25-26). Ayrıca rüya motifi, Türk dünyası âşıklık ve destancılık geleneklerinde oldukça yaygın olan bir motiftir. Hemen hemen her Türk boyunda bu motifle karşılaşırız. Motifin özü âşık ve destancı olacak kişiye âşıklığın ve destancılığın rüyada öğretilmesidir. Aday saz çalmasını da rüyada öğrenir. Âdeta her âşık gördüğü bir rüyanın sonucunda âşık olmuştur diyebiliriz. Azeri, Türkmen, Özbek, Kazak, Karakalpak âşıklık, akınlık, bakşılık geleneklerinde görülen rüya motifi, Anadolu Türk âşıklık geleneğinde görülen rüya motifine çok benzerdir. Bazı küçük farklar olmakla beraber esas olarak Anadolu-Türk âşıklık geleneğinde olduğu gibi, âşık olacak şahıs rüyasında bir pir veya veli veya daha önce yaşamış olan bir üstadı görür. Rüyada görülen şahıs adaya önce bade içirir, sonra da ya kızın resmini gösterir ya da doğrudan doğruya çalıp söylemesini ister. Rüya genellikle genç yaşlarda, koyun çobanlığı sırasında görülür. Bir su başında ya da bir çadır yatağında uyuyup kalan genç, gördüğü rüyadan sonra uyanınca yarı baygın bir durumdadır. Eline saz, dombıra ya da dütar verilince ayılıp çalıp söylemeye başlar (Ergun, 1997: 125). Gözden gaflet perdesinin kalkmasıyla kahraman, Hakk'ın kelamını beyan eden bakşı (âşık) olur (Bayat, 2003: 57).

Âşık edebiyatında bade içme ve rüya motifi bir gelenek icabıdır. Âşık olmak için ya usta yanında yetişmek ya da mutlaka pir elinden bade içmek gerekir. Rüya kişinin şiir söyleme yeteneği kazanmasında, dinî bilgiler ile ledün ilmini öğrenmesinde ve âşıklık özellikleri kazanmasında önemli etkindir (Yardımcı, 2002: 188).

Âşık edebiyatı geleneği içerisinde 'sade kişilikten sanatçı kişiliğe' geçişte kompleks rüya motifinin önemli bir yeri vardır. Normal rüyalardan farklı olan ve gelenek yönünden kıymet arz eden bu rüyalar aynı zamanda "resmi" veya kültür örneği rüyalar" diye isimlendirilmektedir (Günay, 1986: 109-113). Âşık edebiyatına ait geleneksel unsurların yeni nesillere aktarılmasında yeri olan kültür örneği rüyalar, kişinin mitolojik figürlerle ilgi kurmasına, bu figürlerin yardımı ile şahsî refaha ulaşmasına vasıta olduğu gibi, kişinin topluluk içinde özel bir yere sahip olmasına da yardım eder (Yüksel, 1996: 43).

Şenlik gördüğü rüyada içirilen aşk badesi/dolu neticesinde kendisine gösterilen güzele âşık olur, mahlâs alır, ledünnî ilimleri öğrenir. Bu sayede âlim olmasa da irfan sahibi olur ve kutsal bir kimlik kazanır. Gördüğü rüya ve içtiği bade sonrasında kendisine geldiğinde ilk söylediği şiirler olan aşağıdaki dörtlüklerde, rüyasında başından geçenleri bir bir söyler; ancak ilk söylediği şiir konusunda farklı görüşler vardır. Alptekin-Çoşkun ilk şiirin, aşağıdaki birinci, Aslan ise ikinci şiir; ikinci şiirin ise aşağıdaki üçüncü şiir olduğunu belirtmektedirler.

Ay hoca arş-ı âlâ da iftahabım açtılar
Kefkeb-i Bedr-i Huda'da hûb hicabım açtılar
Yerin göğün arşın kürşün sırrına oldum agâh
Hikmet-i gudret yedinnen çar kitabım açtılar

Okuttular çar kitabı gafletten uyanmışam
Bir eziz pirin ellinden nuş ediben ganmışam
Altı bin altı yüz altmış altıya gümanmışam
Bençe vü çar sidüden her hesabım açtılar

ŞENLİK diyer bir ah çeksem cihanı ahım yutar
Her kime ki arz elesem ol sırrım fehme yeter
On iki bahçem içinde kırk sekiz bülbül öter
Üç yüz altmış altı günde gen hesabım açtılar

(Alptekin-Coşkun, 2006: 64, 125)

Rüya-yı âlemde yattığım yerde
Neçe yüz bin hayal güşuma geldi
Üğbe üç cismime saldı bir ateş
Sevdiğim salatın düşuna geldi

Aynına geymişti gaflet lüzumu
Kötr oluban açmayaydım gözümü
Bir tagayyır keyfte gördüm özümü
O kadar möhübbeti hoşuma geldi

ŞENLİK'em hâkine gettim yüzünen
Bir kelime danıştım şiirin sözünen
Hayıf ki bakmadım kıyar gözünen
Sürahi gameti karşıma geldi. (Aslan, 2001: 27)

Yığılın ahbablar yaran yoldaşlar
Bir sağalmaz derde düştüm bu gece
Hikmet-i pir ile âb-ı zülâldan
Kevser bulağından içtim bu gece

Gudret mektebinde verdiler dersi
Zahirde göründü arş ile kürsü
Hıfzımda derc oldu Arabî Farsî
Lügat-ı İmran'ı geçtim bu gece

SEFİL ŞENLİK Hak'tan buldu kemâli
Bu fikirde vasf-ı hâlîm demeli
Bedirlenmiş gördüm güzel camalı
Tağayyır hâl oluf şaştım bu gece

(Alptekin-Coşkun, 2006: 65, 136; Aslan, 2001: 28)

Bade içmenin kendisi her ne kadar tasavvufî bir unsur değil gibi görünse de muhteva yapısı ve âşık üzerindeki etkisine baktığımızda, birçok tasavvufî unsuru bünyesinde barındırdığını görüyoruz. Şenlik'in ilk söylediği şiir tamamen bu unsurlarla doludur. Dolayısıyla kişinin bir tarikata girerek belki yıllarını vererek kazandığı dereceleri Şenlik pirin kendine içirdiği bade sonucunda bir anda elde etmektedir. Şiirlerinde bunu birçok kez tekrarladığını görüyoruz. Âşık rüyasında içtiği veya içirilene bade vasıtasıyla tasavvufta yaşayarak ve yaparak kazanılması gereken bâtını ilimleri bir anda öğreniyor; "Dert inletir, aşk söyletir" ifadesinde belirtildiği gibi, kendine gelir gelmez de gönlüne düşen aşk ateşinin tesiriyle söylemeye başlıyor.

Şenlik rüyasında içtiği bade ve kendisine verilen eğitim gereği şiirlerinde birçok tasavvufî unsur işlemiştir. Bunlar arasında en önemlisi ve en fazla geçen Allah'ın isimleridir. Allah, İslâm dininde ve diğer semavî dinlerde yerlerin ve göklerin yaratıcısı ve sahibidir. O istediğini istediğine istediği kadar verir; her şeyin tasarruf hakkı ona aittir. Onun "ol" demesiyle her şey bir anda olur. O varlıkları kendi varlığının, birliğin güzelliğinin bilinmesi için yaratmıştır. İnsanlar yaratılmışlardaki güzelliklere bakarak onların yaratıcısının ne kadar güzel olduğunu anlayabilirler. İnsanlara sağlık sıhhat veren, bütün canlıları bir şekilde nimetlendiren, her şeyi bir nizam ve intizam içinde yaratan ve idare eden odur. Bu sebepten insanların kalpleri ancak onun ismini anmakla tatmin olur. Kişinin bu dünya vazifelerinden biri, iyiliği emretmek kötülüğü yasaklamaktır. Şenlik'in şiirlerinde bu değerlerin yüceltildiğini buna bağlı olarak da yaratıcının en güzel ismi olan Allah'ın en fazla zikredilen tasavvufî unsur olduğunu görüyoruz. Diliyle sürekli olarak Allah'ı zikreden âşığımız, belki şiir söylediği zamanlar da bu şekilde yaratıcısını zikretmiş, O'na şükürünü eda etmiş oluyordu.

Şenlik şiirlerinde ve atışmalarında Allah'ın 38 değişik ismi toplam 346 defa kullanılmıştır. Bu isimlerin birçoğu Turan tarafından da tespit edilmiştir (Turan, 2000: 258). İsimlerin sayıca dağılımında, aşağıdaki listede görüldüğü gibi, başı Hak ve Allah isimleri çekmektedir. Allah, yüce yaratıcının en büyük ve en muaz-

zam ismidir. Bütün esmayihüsnanın manalarını kendisinde toplar. (Uludağ, 1995: 42-43).

Allah: 64	Tanrı/tanrılık: 2
Süp(b)han: 17	Kuddus: 1
Gafur: 2	Lâtif: 2
Rahim: 6	Dost: 1
Rahman: 4	Aziz: 2
Pünhan: 4	Cabbar: 1
Gâni: 19	Halik: 4
Kudret: 2	Bari: 2
Hakk: 81	Râfi: 1
Penah: 10	Celâl: 7
Hû: 1	Kayyum: 1
Kadir: 2	Feyyaz: 1
Furkan: 11	Zu'l-intikam: 3
Hûda/ Huda: 21	Lem-yezel: 3
Settar: 2	Sultan: 1
Mevlâ: 31	Ulu divan: 1
Celil: 1	Şedidü'l-ikap: 1
Rab /ireb: 16	Ekrem: 3
Kerim: 16	Yezdan: 1

nılmadıkları için listeye alınmamışlardır. Turan'a göre zaman zaman acze düşen Şenlik, yardım dilerken, sığınırken, şükrederken, daha fazlasını isterken, hayranlığını dile getirirken, hâlimden ve dünyadan şikayet ederken, düşmanlarını Allah'a havale ederken "Rabbinin adını an, her şeyi bırakıp yalnız ona yönel" veya Allah'ı çok zikredin" ayeti kerimeleri uyarınca Yaradan'ın isimlerini çok zikretmiştir (Turan, 2000: 258).

Şenlik' in şiirlerinde karşılaştığımız tasavvufî unsurların önemli bir grubunu da peygamber isimleri oluşturmaktadır.

Muhammet/d: 28	Lokman : 10
Mustafa: 10	Adem 30
Ahmed: 1	Şid : 2
Mahmud: 1	Nuh : 13
Musa : 19	Salih : 1
Hızır : 4	Eyyûb/p: 5

Yûsuf : 5	İskender: 2
Yunus: 4	İbrahim: 11
Halil: 7	Halil İbrahim: 3
Davut/d: 3	İbrahim Halil: 2
Süleyman: 11	Şuayb/p: 2
İsmail: 5	İsa: 8
Harun: 2	

Görüldüğü gibi 24 farklı peygamber adı anılmıştır. Bunlardan dördü peygamberimizin isimleri (Muhammed, Mustafa, Ahmed, Mahmud), üçü de İbrahim (Halil İbrahim, İbrahim Halil) peygamberin adının değişik şekillerde söylenmesidir. Aynı peygamberlere ait isimleri bir olarak düşündüğümüzde 18 farklı peygamberin adı toplam 161 defa geçmektedir. Bunlar içerisinde (Muhammed: 28, Mustafa: 10, Ahmed: 1, Mahmud: 1) Hz. Peygamberin adı 40, Adem (as) adı 30, Musa (as) adı ise 19 defa kullanılmıştır.

Aşağıdaki listede alfabetik olarak dizilmiş yaklaşık 300 kelime Şenlik'in şiirlerinde geçen tasavvufî unsurların bir kısmıdır. Bu listeyi hazırlarken, mümkün olduğunca tasavvuf literatürüne girmiş kelimeleri tercih etmeye çalıştık. Dinî terimleri ve tasavvufî anlam da içeren kelime, kelime gruplarını ve mısraları da bu unsurların içine dahil ederek bu sayıyı daha da artırmak mümkündür.

Abdal	Arşta uçan
Abdal olmak	Ashabı kef
Ab-ı hayat	Aslan donu
Ab-ı zemzem	Âşık
Ab-ı zülâl	Âşık ile cengi kurar muyların
Ab-kevser	Âşıklar kaldırıır kıl ü kal
Açıldı aşkın ummanı	Aşk odu
Adem safiyy	Aşk:
Afitab	Aşkın oku
Ağyar	Ayet/ayat
Ahkam-ı sırr	Bahr (Aşk deryası):
Ahret/ahiret	Bahr-i umman
Âlemlere rahmet	Bedr:
Ali	Behlül:
Arafat	Bela
Arif	Berzah:
Arş	Besmele/Bismil:

Bihışt /behişt:	Emri ilâhi
Burhan	Enbiya
Buse	Erenler
Bülbül	Ermişler
Cebeli kubeyz	Ervahı ezel
Cebrail	Ervah-ı Kuđđus
Cehennem	Esrar
Cehr	Esrar-ı miraç
Cenk	Evliya
Cennet	Ezel hitabı
Cenneti âlâ	Ezeli ezel
Cevr	Fahr-i cihan
Cihan	Felek
Cilve	Fena
Cimşit	Figân
Çar anasır	Firavun
Çeşm	Gaflet
Çıhıpsan arşı alaya	Gaflet perdesi
Dar	Gafletten uyanmak
Dâra çeken	Gede/geda
Defter	Gılman
Dergah-ı âlem	Gudret mektebi
Deruni saff	Güman
Derviş	Habib
Destur	Habil
Don	Hakikat
Dona girmek	Halak-ı sema
Dost:	Hamdüilâh
Dört kitap	Hanbeli
Edep	Hanefi
Edep-erkan	Harâbât
Ehl-i dil	Hatem-i nebi
Ejderha	Helal
Elest	Hesap
Elestü günü	Hırka
Elifden dersin alan	Hikmet
Emel defderi	Hikmet-i kudret
Emri bil maruf	Hikmet-i pir
Emr-i Hakk	Hûb kemal

Hüri	Leb
İblis	Levh
İhsan:	Levh-i kalem
İki cihan	Levhi mahfuz:
İlmi simya	Levlâke levlâk:
İmam-ı Şafi	Leyla-yı berat
İncil	Lutf/ Lütf
İntikam	Mahşer
İrfan	Maliki
İskender	Mansur
İslâm	Marfet
İstiğfar	Marifet
Kâbe	Mecnun
Kabil	Melekler
Kaf	Melekü'l-mevt
Kafir	Meryem Ana
Kaf-nun	Mirac
Kalu Bela	Molla
Kâmil (İnsan-ı Kâmil)	Mucizat
Kân	Muhabbet:
Kanaat	Musa'nın asası
Kelamı Kadim	Mutahhar Mahmud
Kelime-i tevhid	Mü'min gulları
Kemal	Mübtela
Kemalet	Münteha sidri
Kenan	Mürşid
Keramet	Mürşid-i kâmil
Kerem kıl	Nakşibendi
Kevkev	Namaz
Kible	Nasihat
Kırk	Nasurün rahmet
Kırklar yedinde bade içen	Nebat
Kitap	Nebi
Köz	Nefs
Kudret (gudret)	Nergis/z
Kul	Nuh tufanı
Kuran	Nuranî pirlar
Kutb	Nur-ı inayet
La... İlla	Nuşirevan

Od	Şeddad-ı binad
Onsekiz min	Şefaattullah
Oruç	Şem
Ölüp dirilme (mahluk dirilir)	Şeyda
Pervane	Şeyda bülbül
Perverdiğar	Şeyh Abdulkadir
Pîr	Şeyh/ Şeyih
Post/ posdu	Tamu
Rah:	Tarık
Rahmet	Tarikat lisanı
Ruz-i mahşer	Tarikat/terikat
Rüya:	Tavus
Sabır/ Sabr	Tevrat
Sahabü'l-Burhan	Tövbe
Saki	Tuba
Salavat	Umman
Semada zikreder eflâk	Uryan
Semender	Üçbeş arşın bez
Server-i enbiya	Ülfet
Seş hesabı	Ürüstem
Seyfullah	Vech-i Enver
Seyyid el Ekrem	Velayet
Seyyidü'l-enbiya	Veliyullah
Sıddık	Veysel Karani
Sır	Yahudi
Sırat	Yedi kat gök
Sırrı hikmet	Yedinci zemin
Sırr-ı pünhan	Yol erkan
Sihir	Yüz suhuf
Şah-ı huban	Zal
Şah-ı merdan	Zebur
Şah-ı münevver	Zevrağ(k)
Şahmaran	Zikr/zikir
Şakkaldı derya	Zülfikâr/zülfigar

Bu listedeki bütün kelimeleri tek tek açıklamamız zaman ve mekân açısından mümkün olmadığı gibi böyle bir çalışmanın sınırlarını da aşacaktır; ancak aşağıda belirtildiği gibi hiçbir eğitim almamış bir âşık olmasına rağmen şiirlerinde bu denli tasavvufî unsur kullanması onun bu alana ne kadar vâkif olduğunu ve âşıklık yetisinin ne kadar güçlü olduğunu göstermektedir.

Öğrenim durumu veya okuma yazması olup olmaması konumuzla pek ilgili görünmemekle birlikte, şiiirlerinde bunca tasavvufî unsur kullanan ve çok zengin bir dinî tasavvufî bilgi ve kültüre sahip olduğu anlaşılan Şenlik'in hiç okula gitmemesine rağmen bunca bilgiyi nasıl öğrendiği ciddi bir inceleme konusu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sebepten birkaç cümleyle de olsa onun eğitim durumundan, araştırmacıların bu konudaki görüşlerinden bahsedeceğiz.

Aslan'a göre, o ne medreseye gitmiş, ne de bir hocadan ders almıştır. O bütün bilgilerini kuvvetli bir kulak hafızasına borçludur. Yeteneği ve keskin zekâsı sayesinde duyup işittiği bilgileri hafızasına nakşetmiş, ilmin, marifetin, hoş sanatın ve güzel dilin sadece okumakla değil, azim, fedakârlık, sadakat ve inançla da mümkün olabileceğini, okuma yazma bilmemenin cahillik olmadığını göstermiştir. O bütün bilgisini ve görgüsünü çevresinden ve ailesinden öğrenmiştir (Aslan, 2001: 29).

Torun'un verdiği bilgilere göre, insanları Allah'a kavuşturacak olan esas ilim "hâl" ilmidir. Ledünnü ilim, ilm-i hikmet olarak da anılan bu ilim, uzun bir nefis mücadelesinden sonra Allah'ın has kullarına verdiği, kalbe doğan ilhamlardan ibarettir. Şenlik âşıklığa başlamanın ilk şartı olan rüyayı gördükten sonra kudret mektebinde ledünnü ilimlerin kendine verildiğini söylüyor. Bu durumu birçok şiiirinde tekrarlıyor. Görülüyor ki mutasavvıfların pirlere hizmetten ve neticesinde icazet aldıktan sonra kavuştukları makam ve gizli ilimlere Şenlik bade içtikten sonra sahip olmuştur (Torun, 2000: 253-254).

Şenlik şiiirlerinde her ne kadar birçok dinî ve tasavvufî unsur kullanmış olsa da, hatta bir şiiirinde Nakşi olduğunu söylese de Torun'a göre o bir mutasavvıf değildir. "Zira bir mutasavvıf ayetle hadisi birbirinden ayıracak kadar din bilgisine sahiptir. Hâlbuki Âşık Şenlik tasavvufta âlemlerin yaratılış sebebine delil olarak gösterilen ve meşhur bir kudsî hadis olan 'Küntü kenz'i Kur'an ayeti olarak zikredecek kadar tasavvuf bilgisinden uzaktır.

Küntü kenz diyen hey-me-yi Kur'ân
Ziya Gandilinde bir top nur iken
Cimcime haberi Çerkez'den veren
Sahibel insandır imrana yalvar" (Torun, 2000: 255).

Bir başka dörtlüğünde ise Kadirilik ve Üveysilikten bahseder. Bu durumda Torun'a göre Şenlik ya tarikat tarikat gezen, yahut da ortama göre söyleyen biridir. O bir tarikat ehli değildir. Şiiirlerinde görülen tasavvufî ifadeler, orta Asya'da başlayan dinî-tasavvufî mahiyetteki edebî akımın XX. asırda da tesirini sürdürdüğünü gösteren delillerdir. Âşık Şenlik'in ümmî olması ve sözlü kültür ortam-

larında yetişmiş olması da bu tesiri gösteren en güzel delillerdendir (Torun, 2000: 256)

Şenlik her ne kadar bugünkü anlamda bir eğitim sürecinden geçmemiş, dolayısıyla okuma-yazma bilmiyor olsa da eğitilmiş bir ailenin oğlu ve sözlü edebiyat geleneğinin en canlı şekilde yaşandığı bir ortamda yetişmiş olması sebebiyle, arif ve zahit olabileceği bir ortamda büyümüştür. Dinî, tasavvufî ve destanî nitelikli eserlerin topluca okunup dinlendiği çok canlı kültür ortamında yetişmiştir. Çocukluğunda gündüzleri çobanlık yapan Şenlik, geceleri büyüklerin anlattığı menkıbeleri, köy imamının okuduğu Ahmediye, Battalgazi, Siret, Hz. Ali Cenklere gibi dinî kitapları ve çevresindeki âşıkların söylediği kahramanlık ve ağıt destanlarını dinleyerek büyümüştür (Günay, 1986: 128). Alptekin-Coşkun'a göre de Şenlik'in okuma yazması yoktur. O sahibi olduğu bilgileri ailesinden ve yetiştiği çevredeki âşik meclislerinden elde etmiştir. (Alptekin-Coşkun, 2006: 80-81)

Şenlik'in şiirlerinde dinî-tasavvufî unsurlara bu denli yer vermesinde yaşadığı dönemin ve ortamın sosyal şartlarının da etkisi olduğu kanaatindeyiz. Yaşadığı coğrafyanın içinde bulunduğu sosyal ve siyasal ortam, Anadolu insanının dine ve tarikatlara en fazla yöneldiği 13. yüzyıla benzemektedir. Anadolu'da tarikatların en fazla yapılandığı dönemin, Moğol baskılarının arttığı, sürekli ayaklanmaların olduğu, devletin parçalanarak birçok beyliğe bölündüğü, dolayısıyla taht kavgalarının yoğun bir şekilde yaşandığı 13-14. yüzyıllar olduğunu söyleyebiliriz. Can ve mal güvenliğinin kalmadığı bu dönemin yarattığı sosyal bunalım ortamında, insanların birçoğu Türkistan'dan gelen, Horasan erenleri dediğimiz, tarikat ehli insanların kurduğu tekke ve zaviyelere sığınmışlardır. Bu merkezlerde yapılan dinî tasavvufî telkinler, gönüllerdeki özgürlük ve bağımsızlık yangınının sükûnetini ve bu ateşin devamlılığını sağlamışlardır.

Âşik Şenlik'in dinî tasavvufî konularda yetişmesini sağlayan unsurlardan biri de Anadolu, Azerbaycan ve Gürcistan üçgeninde yapmış olduğu seyahatlerdir. Bu bölgeler sazlı sözlü kültürel faaliyetler yanında dinî tasavvufî Türk edebiyatı geleneğinin canlı şekilde yaşandığı mekânlardır. Yukarıda söylediğimiz gibi, bu bölgelerin hepsinin içinde bulunduğu esaret ve buna bağlı olarak meydana gelen sosyal buhran ortamı, insanların doğrudan doğruya inançlarına gelenek ve göreneklerine yönelmesini sağlamıştır. Şenlik her ne kadar medrese tahsili görmemiş olsa bile, gezdiği yerlerde karşılaştığı ilim ve irfan sahibi insanlardan tasavvuf literatürüne ait birçok unsuru öğrenmiş olması mümkündür. Ayrıca, aynı dönemde Anadolu'da olduğu gibi, Azerbaycan coğrafyasında yetişen âşıkların sanat kabiliyetlerini göstermek için şiirlerinde dinî-tasavvufî ve Farsça-Arapça unsurlara yer verme anlayışının Şenlik'i de etkilemiş olması kuvvetle muhtemeldir. Bu bağlamda Şenlik'in tasavvufî unsurları bu denli fazla kullan-

masının gayet bilinçli bir eylem olduğunu ve şiirlerine anlam derinliği kazandırmak, söyleyişine zenginlik katmak, yani sanat endişesinden kaynaklandığını söyleyebiliriz.

Tekke, zaviye veya medrese gibi, dinî nitelikli eğitim veren herhangi bir kurumdan eğitim almamış olmasına rağmen, Şenlik'in şiirlerindeki dinî ve tasavvufî unsurlar Dinî- Tasavvufî Türk Edebiyatı içerisinde değerlendirilenlerin eserlerinde geçen dinî-tasavvufî unsurlardan pek de az değildir. Hiçbir tahsili olmamasına rağmen, bir âşığa göre oldukça zengin bir kelime hazinesine sahip olması, gerektiğinde Arapça ve Farsça kelimeleri çok rahat bir şekilde kullanması, Peygamberler ve İslâm tarihini, İslâmî ilimleri, tasavvufî kelime ve terimlerin birçoğunu nüanslarına kadar bilmesi, onun ne kadar işinin ehli, arif ve güçlü bir âşık olduğunu açık ve net bir şekilde göstermektedir.

KAYNAKLAR

- ALPTEKİN, Ali Berat - COŞKUN, M. Nizamettin. (2006). Çıldırlı Âşık Şenlik Divanı (Hayatı, Şiirleri, Atışmaları ve Hikâyeleri). Ankara.
- ASLAN, Ensar. (2001). Çıldırlı Âşık Şenlik Hayatı- Şiirleri-Karşılaşmaları-Hikâyeleri. Diyarbakır.
- BAYAT, Fuzuli. (2003). Köroğlu, Şamandan Âşık, Alptan Erene. Akçağ. Ankara.
- ERGUN, Metin. (1997). "Manasçılarda Rüya Motifi". Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi. S. 4. Güz.
- GÜNAY, Umay. (1986). Türkiye'de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi. AKM Yay. Ankara.
- GÜZEL, Abdurrahman. (1999?). Dinî Tasavvufî Türk Edebiyatı. Akçağ. Ankara.
- İZ, Mahir. (1985). Tasavvuf Mahiyeti, Büyükleri ve Tarikatler. Türdav. İstanbul.
- KÖPRÜLÜ, Fuat. (2004). Edebiyat Araştırmaları I. Akçağ Yay. Ankara.
- KÖPRÜLÜ, Fuat. (1981). Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar. TDV Yay. Ankara.
- SAKAOĞLU, Saim. (1989). "Türk Saz Şiiri". Türk Dili Dergisi Türk Şiiri Özel Sayısı III (Halk Şiiri). S. 445-450. Ocak.
- TORUN, Ali. (2000). "Tasavvufun Gölgesinde Çıldırlı Âşık Şenlik". Âşık Şenlik Sempozyumu Bildirileri. KB Yay. Ankara.
- TURAN, Ahsen Fatma. (2000). "Âşık Şenlik'in Şiirlerinde Allah Sevgisi ve Buna Bağlı Tezahürler". Âşık Şenlik Sempozyumu Bildirileri. KB Yay. Ankara.
- ULUDAĞ, Süleyman. (1995). Tasavvuf Terimleri Sözlüğü. Marifet Yay. İstanbul.
- YARDIMCI, Mehmet. (2002). Başlangıcından Günümüze Türk Halk Şiiri, Anonim Halk Şiiri, Tekke Şiiri. Ürün Yay. Ankara.
- YÜKSEL, Hasan Avni. (1996). Türk-İslâm Tasavvuf Geleneğinde Rüya. MEB. İstanbul.